

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Філософський факультет

Кафедра теоретичної і практичної філософії

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ТЕОРІЇ,
НАПРЯМІВ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ ФЕМІНІЗМУ**

**A SOCIO-PHILOSOPHICAL STUDY OF THE INTEGRATION OF THE
THEORY, DIRECTIONS AND SOCIAL-POLITICAL MOVEMENTS
OF FEMINISM**

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 «Філософія»

на здобуття освітнього рівня бакалавр філософії

Студент-виконавець
Савчук Даніела Йосипівна
IV курс, ОР «Бакалавр»
денної форми навчання

Науковий керівник:
Якубіна Валентина Леонідівна
кандидат філософських наук, доцент
кафедри теоретичної і практичної філософії

Допущено до захисту:
На засіданні кафедри теоретичної
і практичної філософії
Протокол №___ від _____ 2023 р.

Зав. кафедри теоретичної і практичної філософії,
доктор філософських наук, професор,
Шашкова Людмила Олексіївна

Київ-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ОБРИС ІДЕОЛОГІЇ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ.....	7
1.1 Історія дослідження феміністичного руху у закордонній та вітчизняній соціологічній думці.....	7
1.2 Вплив філософії жіночого існування за твором Сімони де Бовуар «Друга стаття» на українську жінку.....	11
РОЗДІЛ 2. ХВИЛІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕОРІЇ ФЕМІНІЗМУ.....	15
2.1 Перша хвиля фемінізму та її роль у наданні жінкам виборчих і освітніх прав.....	15
2.2 Друга хвиля і ліберальний фемінізм: основні завдання та здобутки у забезпеченні гендерної рівності.....	17
2.3 Феміністична думка після постмодерного повороту: квір- фемінізм, трансфемінізм, третя хвиля фемінізму.....	23
РОЗДІЛ 3. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ УКРАЇНИ.....	32
3.1 Аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні.....	32
3.2 «Феміністична гра»: Європейські цінності в Україні.....	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми. Серед визначальних характеристик розвитку сучасного суспільства першочергова роль належить демократичному реформуванню всіх сторін соціального, політичного, культурного життя задля досягнення однієї з головних цілей існування сучасного суспільства – свободи та рівності людей. всі громадяни, незалежно від статі чи гендеру, раси та релігії. Водночас шлях, пройдений українським суспільством за останнє десятиліття, свідчить про складність цього процесу. Розуміння цієї складності потребує теоретичних досліджень, вироблення певної системи підходів, критеріїв і послідовних рекомендацій для досягнення практичних цілей у вирішенні важливих соціокультурних проблем встановлення паритету жінок і чоловіків у приватному та суспільному житті. Проблема рівності та свободи людини – як чоловіка, так і жінки – є, як відомо, явищем багатограним і надзвичайно важливим для ряду гуманітарних наук.

Свобода – це надзвичайна цінність і фундаментальна сутнісна властивість людини. Обмеження свободи жінки, її права бути повноцінним членом суспільства, пригнічення її творчості, виключення з культурного процесу негативно впливає на розвиток суспільства. Зараз проблема соціальної дискримінації жінок вийшла на міжнародний рівень. Однак і зараз права жінок не реалізуються повною мірою в жодній державі.

Отже, фемінізм – це сукупність політичних, соціальних рухів, ідеологій, які мають спільну мету: визначити та досягти рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Це явище можна розглядати з кількох сторін: як політичний рух, пов'язаний з боротьбою жінок за рівність, і як інтелектуальний рух, філософський напрям. Фемінізм як організований жіночий рух, ідеологія та культурна традиція виник в Україні у 80-х роках XIX ст. Яскравими представницями феміністичного руху є Софія Окуневська, Наталя Кобринська та Ольга Кобилянська. Саме ці жінки першими заговорили про рівність на Буковині.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є комплексне соціально-філософське дослідження інтеграції теорії, напрямів та соціально-політичних рухів фемінізму у теоретичному і практичному вимірах.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі головні **завдання:**

- 1) розглянути історію дослідження феміністичного руху у закордонній та вітчизняній соціологічній думці;
- 2) дослідити вплив філософії жіночого існування за твором Сімони де Бовуар «Друга стать» на українську жінку;
- 3) виокремити першу хвилю фемінізму та її роль у наданні жінкам виборчих і освітніх прав;
- 4) проаналізувати другу хвилю і ліберальний фемінізм: основні завдання та здобутки у забезпеченні гендерної рівності;
- 5) розглянути феміністичну думку після постмодерного повороту: квір-фемінізм, трансфемінізм, третя хвиля фемінізму;
- 6) зробити аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні;
- 7) дослідити «феміністичну гру» Європейських цінностей в Україні.

Об'єктом дослідження є комплексне дослідження взаємовпливів теорії, напрямів та соціально-політичних рухів фемінізму.

Предметом дослідження є інтеграція теорії, напрямів та соціально-політичних рухів фемінізму у світі і в Україні.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у таких аспектах:

Аналіз інтеграції теоретичних підходів: Робота висвітлює розвиток феміністичної теорії від початкових напрямків (до сучасних тенденцій, що поєднують різні підходи.

Дослідження історичних рухів фемінізму: Проаналізовано історичні феміністичні рухи та їхні напрями, такі як перша хвиля фемінізму, друга

хвиля фемінізму, фемінізм третьої хвилі тощо. Вивчена їхня еволюція та взаємодія, а також теоретичні основи, які лежать в основі цих рухів.

Вивчення соціально-політичних рухів фемінізму: Робота може провести аналіз різних соціально-політичних рухів фемінізму, які виникли в різних частинах світу. Вивчення таких рухів може здійснюватися через призму їх цілей, стратегій, методів активізму, спільнот та їх взаємодії з іншими соціально-політичними силами.

Вивчення впливу фемінізму на сучасне суспільство та політику. Розгляд аспектів, таких як гендерна рівність, жіночі права, репродуктивні права, насильство щодо жінок та інші, може допомогти з'ясувати вплив фемінізму на суспільний прогрес та спрямування соціально-політичних рухів, особливо сьогодні (фемінізм під час Майдану, в ЗСУ тощо).

Методи дослідження. Для дослідження теми «Соціально-філософське дослідження інтеграції теорії, напрямів та соціально-політичних рухів фемінізму» використані різні методи дослідження, включаючи: аналіз і синтез, історичний метод для упорядкування роботи, герменевтичний метод для розбору текстів, аналіз соціальних медіа, зв'язок оптики фемінізму з пост-/ деколоніальними теоріями в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові висновки, узагальнення та пропозиції, викладені в бакалаврській роботі, становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес в процесі використання напрацювань під час наукових конференцій, круглих столів, семінарів.

Можливості використання фактичного матеріалу та отриманих результатів дослідження при подальшому вивченні соціально-філософського дослідження інтеграції теорії, напрямів та соціально-політичних рухів фемінізму, при підготовці статей.

Структура і обсяг роботи. Робота викладена на 55 сторінках і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ОБРИС ІДЕОЛОГІЇ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ

1.1 Історія дослідження феміністичного руху у закордонній та вітчизняній соціологічній думці

Фемінізм має довгу історію – принаймні з 2-ї пол. XIX ст. Саме тоді було визнано існування «жіночого питання» в Україні. Жінки-феміністки взялися за просвітницьку роботу, громадську діяльність, почали ставити питання про рівність прав жінки з чоловіком. Сучасний етап розвитку фемінізму починається з 1960-1970-х років. минулого століття. Феміністичний рух набуває різного фокусу залежно від епохи та проблем, які залишаються невирішеними в суспільстві без участі жінок. Боротьба за виборче право жінок і право на рівний доступ до освіти – проблеми перших десятиліть минулого століття.

У працях Н. Кобринської, Г. Алчевської, А. Кобилянської сформульовано погляди на становище та роль української жінки в суспільстві, які пізніші дослідники назвали концепцією прагматичного фемінізму. Коли у 1887 р. зусиллями Наталії Кобринської та Олени Пчілки вийшов у світ жіночий альманах «Перший вінок», мета руху була сформульована як національне відродження [1, с. 305].

Феміністична ідеологія в українській інтерпретації дуже часто поєднувалася з ідеєю національного відродження, була тісно пов'язана з пошуком шляхів розв'язання соціальних питань, причому не лише безпосередньо стосованих жінок. Майже повна відсутність систематичної поглибленої освіти жінок призвела до їх настороженості та недовіри до фемінізму. Прагматичний фемінізм став типологічно поширеним явищем у практиці жіночого руху тих народів, які перебували на етапі доіндустріального суспільства і головним завданням яких була реалізація національно-визвольних прагнень [2, с. 82-83].

Ідея формування сучасного українського осередку феміністичних організацій була реалізована на Форумі «Два роки після Пекіну: результати,

напрями, перспективи» у травні 1997 р. До нього увійшли «Прогресивні жінки» (Вінниця), «Український центр жіночих студій» (м. Київ), «Гуманітарна ініціатива» (Харків), «Фемін-інформ» (Харків), які закликали до єдності всі організації, які поділяють ідеологію фемінізму. Робота секції також продемонструвала нові форми взаємозв'язку між жіночими організаціями в різних регіонах. Єдина робота над розробкою механізму взаємодії призвела до створення неформальної коаліції жіночих організацій. У документах Форуму проголошено намір створити Раду дій Конференції громадських жіночих організацій (КЖО) України з метою розширення прав і можливостей жінок [3, 103].

Дослідниця жіночого руху в Україні, професорка зі США Марта Богачевська-Хом'як вважає, що поняття фемінізму часто неправильно трактують як у Східній Європі, так і в США. У першому випадку він розглядається як рух «товстих» жінок середнього класу, які отримали вищу освіту, ніде не працюють і тому мають надто багато вільного часу; у другому – рух революціонерів, які відкидають усталені норми та звичаї по відношенню до сім'ї та ролі жінки в ній і прагнуть хтось чого [4, с. 20].

Насправді фемінізм – це рух жінок за права людини. Його основна ідея полягає в тому, щоб створити можливість для жінок жити відповідно до своїх бажань, забезпечити, щоб до них ставилися як до рівноправних членів суспільства на роботі, вдома та в політиці. Фемінізм — це боротьба за припинення гендерного гноблення. Його метою не є просування виключно певної групи жінок, жінок певної раси чи класу. Він не віддає перевагу жінкам над чоловіками. Він має силу суттєво змінити життя кожного з нас.

У теорії сучасного фемінізму мова йде не тільки про досягнення політичної та правової рівності жінок, а й про переосмислення духовних пріоритетів усієї західної культури. Переосмислення продиктовано саме фактом відкриття того, що наш погляд на природу суспільства, людини, культури не є нейтральним, як здавалося раніше, у сексуальному сенсі. Тому приналежність до феміністичного способу мислення сьогодні визначає не

ставлення до «жіночого питання», а визнання нового – гендерного – виміру у світогляді в цілому: «визнання феміністичної позиції» означає визнання статевої точки зору погляд на всі аспекти інтелектуальної та соціальної діяльності [4, с. 168].

Тепер жінкам необхідно боротися за позитивний зміст і силу цього терміну, щоб відновити та зберегти його [6, с. 244].

Фемінізм акцентує увагу на праві кожної окремої жінки на свободу і самовизначення: «Це свобода вирішувати власну долю; свобода від детермінованої ролі; свобода від репресованих обмежень з боку суспільства; свобода повного висловлення власних думок і втілення їх у дії. Фемінізм вимагає визнання права жінок на особисту совість і судження. Він постулює, що головна цінність жінки впливає із загальнолюдської природи і не залежить від інших стосунків у її житті» [6, с.245].

Експерти з гендерної політики все частіше говорять не про рівні права, а про рівні можливості для статей. На Заході це питання давно вирішене. Наприклад, у Швеції керівництво будь-якої компанії, в якій працює більше десяти осіб, може бути зобов'язане мати план сприяння гендерній рівності. Якщо такого плану немає, відповідні органи наполягатимуть на цьому документі та выпишуть штраф за недотримання закону. Якщо більшість керівників фірми – однієї статі, від них вимагатимуть реальних дій, спрямованих на баланс рівності. А в Нідерландах навіть є спеціальний комітет, який стежить за відображенням політики рівних можливостей на телебаченні. Це означає, що інтерв'ю та експертні коментарі мають однаково надаватися як чоловікам, так і жінкам [7, с. 22].

Шведські експерти стверджують, що відколи в їхній країні почали активно впроваджувати гендерну політику, Швеція досягла дуже високих економічних показників. Водночас значення жінок у шведській політиці з кожним роком зростає. З 1998 року вперше половину міністерських портфелів отримали жінки, а серед депутатів парламенту 44% жінок [7, с. 22].

Соціал-демократичний фемінізм має більш давню історію. Йому понад двісті століть. Серед білосніжних дам середнього класу склався традиційний фемінізм. Головною метою традиційного фемінізму є розвиток індивідуальних можливостей жінки в усіх сферах – інтелектуальній, творчій, громадянській, утвердження жіночих цінностей у суспільному житті поряд із чоловічими, досягнення рівної з чоловіками участі жінок у суспільно-політичному житті. реформістськими методами [8, с. 105].

Соціал-демократичний фемінізм у 20 столітті був досить добре організований як рух за зміну соціальних стандартів для покращення умов життя та праці жінок. «Новий» фемінізм структурно аморфний і є радше своєрідною інтелектуальною програмою, певним специфічним ракурсом бачення світу, в якому ми живемо. На перший погляд може навіть здатися, що він взагалі ігнорує реальні соціальні та особистісні проблеми, які притаманні самоствердженню та самореалізації жінки [8, с. 106].

Радикальний фемінізм, порівняно з традиційним соціал-демократичним фемінізмом, суттєво змінив свою спрямованість. Замість реальної системної роботи в суспільстві над покращенням життя та соціального статусу жінки, на перший план для постмодерністських феміністок вийшла розробка стратегій пізнання та зміни – у найзагальнішому розумінні – системи цінностей у західній цивілізації. Феміністки наполягають на автентичності «свого», жіночого, способу пізнання світу (з наступними спробами його переробки) [8, с. 108].

Різновидом радикального фемінізму є терористичний фемінізм. Він зародився в Америці в 70-х роках ХХ століття, коли тисячі жінок вийшли на демонстрації, приводом для яких став протест проти незаконної експлуатації жіночої праці. Так почався масовий феміністичний рух. Тоді ж народився терористичний фемінізм. Відомі фракції Червоної армії (RAF) у Німеччині, Action Direct у Франції, Червоні бригади в Італії, хоч і не були феміністичними, порушували «жіночі» проблеми, здійснюючи терористичні акти проти пригнічення жінок [9]. , стор. 21].

Ще один тип феміністичного руху — ліберальний. Ліберали вірили в законодавчі зміни щодо жінок. Вони впевнено піднімаються по кар'єрних сходах, патріархальність для них - пережиток минулого. Їхній лібералізм полягає в тому, що, сприймаючи світову систему влади та економіки, вони борються за місце під сонцем і вірять, що настає час матріархату [9, с. 20].

Дослідники феміністичного руху в Україні дійшли висновку, що український фемінізм не належить до жодного з перерахованих вище різновидів. Лідери українських жіночих організацій вважають жіночий рух в Україні невід'ємною частиною міжнародного жіночого руху. Але, визнаючи досягнення жіночого руху в країнах Західної Європи та США, зазначають, що український фемінізм є особливим. Воно, на їхню думку, відрізняється від західного насамперед тим, що українські жінки глибоко вкорінені в національно-визвольні та державницькі процеси свого народу. Відгалуження західного фемінізму (під західним мається на увазі насамперед радикальні та ліберальні течії), на думку авторки, не має шансів прижитися в Україні.

Останнім часом у світовій практиці, а в Україні після Пекінської конференції набув поширення гендерний рух, який базується на відповідному підході. Це, на думку багатьох дослідників, більш перспективний рух для України.

1.2 Вплив філософії жіночого існування за твором Сімони де Бовуар «Друга стать» на українську жінку

Історично склалася нерівність соціальних функцій за статтю у відображеному вигляді в соціальній філософії виступає як феномен соціальної нерівності статей. Нерівність статей присутня на всіх рівнях соціальної структури, на рівні особи і суспільства, сім'ї і держави, тому є складною соціальною проблемою. Людська культура і цивілізація створюються завдяки зусиллям обох статей, а в сучасному світі досі домінують чоловіки. Складність дослідження проблеми гендерної рівності зумовлена їх глобальністю та багатогранністю, необхідністю всебічного дослідження соціальних взаємодій статей як найбільших соціальних

спільнот, різноманітням їх соціальних зв'язків із зовнішнім світом. Дослідження гендерної рівності виходить за рамки самої соціальної філософії, і воно все частіше розглядається на міждисциплінарному рівні із залученням інших соціальних наук.

Питання зв'язків між статтями - це «довічне» філософське питання. Століттями домінування «сильної статі» виправдовувалося аргументами на користь «божественного» або «природного» чоловічого домінування, згодом з'явилися теорії, які виправдовували нерівність соціальними чинниками (економікою, культурою тощо). Проте в соціально-філософській думці склалися численні теорії соціальної рівності статей, спрямовані на визнання жінки і чоловіка рівноправними суб'єктами суспільного процесу, зміни на користь соціально-економічних і політичних відносин. Основні концепції диференціації гендерних ролей у суспільстві та сім'ї умовно поділяються на дві групи – «статевий диморфізм» і «статева символіка» [10, с. 92]. Представники першого вважають, що гендерна диференціація є непереборною екзистенціальною константою, яка об'єктивується в статевому розподілі праці та інших соціальних ролях, у різних культурах, оформлених по-різному. Прихильники другого підходу вважають гендер виключно соціальним конструктом, а гендерну диференціацію — нетотожною гендерною дихотомією, оскільки вона створюється суспільством. Дослідник А. Кириченко умовно поділяє представників статевого диморфізму на три групи залежно від того, на чому пояснюється розшарування чоловіків і жінок у суспільстві [11, с. 184].

«У всю систему андроцентричної ідеології вбудована ідея рятівної місії жінки – вона наділяється рисами місії, але водночас її позбавляють права бути особистістю. Оспівування жіночого призначення пропорційне небажанню суспільства ставитися до жінки як до повноцінної особистості» [11, с.186; 12, с.338].

Наша мета – показати світ Сімони де Бовуар, який є саме жіночим, відмінним від загальноприйнятого патріархального підходу. У «Другій статі»

автор зумів показати тотальну відчуженість жіночого існування в ролі «іншої», підлеглої, в якій слідує традиційні уявлення про жінку, нав'язані «сильним» артикулом. Оскільки книга була опублікована в 1949 році, вона підсумувала цілий етап у розвитку феміністичного руху.

Проблематика «Другої статі» виходить за межі власне фемінізму, якщо її звужувати до тлумачення фемінізму передусім як ідеології боротьби за жіночу емансипацію та рівність. Сімона де Бовуар намагалася поєднати риси наступальної феміністичної публіцистики та суворого наукового дослідження. Авторка в різних аспектах розглядає концепції жіночого існування, жіночої долі та ролі в суспільстві. Адже не тільки біологічні особливості впливають на долю людини. Сімона заперечує патріархальну віру, яка не дозволяє жінці бути повноправною володаркою власної долі. Наші біологічні особливості лише вказують на різницю між статями, але не пояснюють, чому жіноча стать приречена на другорядну, тобто підпорядковану роль. Всупереч передбаченням Енгельса, соціалістичне суспільство не руйнувало сім'ю і не звільняло жінку.

У патріархальному суспільстві чоловіки трактують жінку як проміжну опосередковану ланку між мертвою природою і вищою духовною сутністю. Саме поняття «інший» є дуже важливим для розуміння всієї концепції Сімони де Бовуар. Жінка в патріархальному суспільстві позбавлена екзистенційної повноти і свободи вибору, тому що це утверджує її суверенітет разом з іншою статтю. Як підсумовує автор: «жінку характеризує те, що відрізняє її від чоловіків, а не навпаки; Він – головний, вона – другорядна. Він суб'єкт, абсолют. Вона інша». «Драма жінки полягає саме в конфлікті між наполегливим бажанням будь-якого суб'єкта утвердити свою самодостатність і її становищем, яке перетворює її на підлеглий об'єкт». І тому автор намагається шукати причини такого становища в історії [13, с.102].

Чи справді існував матриархат? Коли чоловік ще вагався між магією і технікою, певне місце в клані займала жінка. Оскільки мати виношувала в

утробі дитину, наділена магічними здібностями, була уособленням Землі, природи.

Автор також відзначив мінливість ідеалу жіночої краси в різні історичні періоди. У періоди економічних спадів, промислових криз зростає потік захоплень жіночою красою і крихкістю. І навпаки, в тоталітарних суспільствах є заклики бути сильними, мужніми. Суспільство дало жінкам доступ до вищої освіти, можливість професійного зростання, але планка зростання була чітко зафіксована. Ми майже не бачимо жінок у політиці серед керівників бізнесу, на вершині університетської ієрархії [14].

РОЗДІЛ 2. ХВИЛІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕОРІЇ ФЕМІНІЗМУ

2.1 Перша хвиля фемінізму та її роль у наданні жінкам виборчих і освітніх прав

У розвитку фемінізму протягом ХХ ст. можна виділити такі етапи: перший – це продовження «фемінізму першої хвилі», який сформувався ще у ХІХ ст. і тривала до 20-х рр. ХХ ст., з 60-х рр. ХХ ст. бере початок – «фемінізм другої хвилі» або неофемінізм. Багато дослідників вважають, що з середини 90-х починається наступний етап – «фемінізм третьої хвилі». Перший етап характеризувався насамперед боротьбою за надання жінкам рівних з чоловіками виборчих прав, тому отримав назву суфражистського руху (від англ. *suffrage* – право голосу), який найбільшого поширення набув у США та Великій Британії [15; 16].

У рамках першої хвилі фемінізму ми визначаємо два основні напрями: ліберальний і соціалістичний. Вимога рівних з чоловіками виборчих прав відповідала суті лібералізму. У контексті лібералізму позиціонувалися й інші вимоги феміністок: рівність з чоловіками щодо освіти, особливо вищої, надання заміжнім жінкам права на власну власність, права на працю, однакове з чоловіками тлумачення у питаннях розлучення та спадкування. спільно нажитого майна, отримання рівних з чоловіками прав на дітей у разі розлучення тощо. На практиці ліберальна концепція індивідуалізму була покладена в основу ліберального напрямку фемінізму. Соціалістичний напрямок фемінізму представляли Август Бебель (1840–1913), Клара Цеткін (1857–1933), Олександра Коллонтай (1872–1952). А. Бебель — автор популярної праці «Жінка і соціалізм» (1883), перекладеної багатьма мовами. Він був переконаний, що неможливо досягти визволення людства без досягнення соціальної рівності статей[17].

Досягнення рівноправності жінок і чоловіків передбачалося в умовах становлення соціалізму і використання досягнень науки і техніки. К. Цеткін — лідер німецької соціал-демократії, один із засновників Комуністичної

партії Німеччини. У рамках своєї революційної діяльності вона брала активну участь у боротьбі німецьких жінок за рівні права з чоловіками. З 1891 по 1917 рік вона редагувала газету німецької соціал-демократії для жінок «Рівність», а з 1907 року очолила жіноче відділення Соціал-демократичної партії Німеччини, яка стала найпотужнішою серед європейських партій. Її вважають автором ідеї святкування 8 березня як Міжнародного жіночого дня (відзначається з 1911 року).

Слід зазначити, що в «фемінізм першої хвилі» в США сформувався додатковий поділ за расовою ознакою. Це пов'язано з тим, що перші американські суфражистки були переважно білими жінками і належали до заможного, або середнього класу. Проблеми, які вони порушили, стосувалися всіх жінок. Крім того, темношкірі американки додали до вже сформульованих питань багато запитань, які стосувалися інших форм дискримінації. Це призвело до формування та функціонування окремих структур для білих і темношкірих жінок[18].

Особливо це стало помітно після надання жінкам рівних з чоловіками виборчих прав у 1920 році, коли значна частина темношкірих жінок і чоловіків була ще більше позбавлена цього права в ряді штатів. Боротьба за виборче право стала великою спільною метою жінок різних країн, що сприяло налагодженню співпраці жіночих національних структур/ініціатив: у 1904 році була створена міжнародна організація суфражисток – Міжнародний альянс жінок, а в 1910 році – Всесвітня рада католицьких жіночих організацій. Вони вірили самі та переконували інших, що отримання рівних з чоловіками виборчих прав призведе до усунення нерівності між чоловіками та жінками.

Після прийняття на національному рівні рішень про надання жінкам рівних з чоловіками виборчих прав весь комплекс інших нерівностей між статями не подолано. Усвідомлення цього виявилось у відчутному падінні рівня жіночого руху в усьому світі.

2.2 Друга хвиля і ліберальний фемінізм: основні завдання та здобутки у забезпеченні гендерної рівності

Відродження фемінізму припало на 60-ті роки ХХ століття. Цей етап вважається «другою хвилею фемінізму» або неофемінізмом. Досить часто можна зустріти ще одну характеристику – сучасний фемінізм. Фемінізм у другій половині ХХ ст. мали різну «швидкість» формулювання та реалізації концептуальних вимог. Якщо перша хвиля охопила лише традиційно високорозвинені демократичні країни світу, то друга хвиля показала, що феміністичні організації та ініціативи вже поширилися в більшості країн у всіх регіонах світу. Звичайно, в цих країнах протягом значного періоду відбувався лише процес формування феміністичної свідомості у жінок та відповідне інституційне становлення. Водночас у розвинутих демократичних країнах, де існували традиції феміністичної діяльності та культури, відбувся подальший істотний розвиток положень фемінізму.

До 1960-х років осмислений фемінізм є своєрідним поєднанням індивідуальних позицій, ідей, цінностей, сформульованих у рамках ліберального та соціалістичного фемінізму [19].

Представники неофемінізм вважають, що домінування батька в сім'ї проектується на/символізує домінування чоловіка в суспільстві. Тому патріархат означає владу чоловіка в сім'ї та суспільстві. Неофемінізм визнає, що форма та рівень чоловічого домінування суттєво різняться в різних культурах і в різні часи. Гендер і гендер (культурний гендер).

Неофемінізм ввів у публічний дискурс поняття гендеру, позначаючи його відмінність від статі. Гендер (стать) характеризує біологічні відмінності між чоловіком і жінкою, які люди отримують у момент народження. Ці відмінності мають природний характер, пов'язані з актом вагітності, пологів, вигодовування дитини та деякими іншими біологічними особливостями. При цьому виховання дітей, їх освіта, розвиток є проблемою не біологічною, а культурною. Відповідно, поняття гендер використовується для характеристики статі в соціальному контексті. Має на увазі наявність

відмінних соціальних ролей, моделей поведінки, які виконують чоловіки і жінки. Ці ролі та моделі поведінки визначаються не статевими/біологічними відмінностями, а переконаннями та структурами, набутими в процесі соціалізації. Тому неофемінізм трактує гендер як культурний гендер. Тому гендерні відмінності слід розглядати як політичний продукт, як класові, етнічні, релігійні соціальні відмінності. Слід зазначити, що в неофемінізмі, на відміну від фемінізму, де конститутивним поняттям була жінка, таким поняттям були гендер і похідні або споріднені з ним поняття – жіночність, мужність тощо.

Традиційно вважається, що сутністю фемінізму є досягнення соціальної рівності чоловіків і жінок. Проте неофемінізм підійшов до цієї проблеми творчо, що призвело до формування багатьох нових запитань: чи варто жінкам відмовлятися від гендерних відмінностей на користь міфічного «універсального» гендеру? Чи варто всі існуючі відмінності між статями розглядати лише в негативному контексті? Що має означати подолання відмінностей між чоловіком і жінкою – жінка повинна стати схожою на чоловіка? Постановка цих та інших питань, пошук відповідей на них дозволили неофемінізму сформулювати низку важливих положень: необхідно досліджувати не шляхи досягнення рівності, а сутність відмінностей; завданням фемінізму є звільнення жінки, що на практиці має дорівнювати ототожненню жінки з тим, що є сутністю жіночності; жінки повинні усвідомлювати та розвивати свою жіночність [21].

У праці «Другий етап» Б. Фрідан (1983) звернув увагу на небезпеку того, що пошук істинної жіночої сутності/ідентичності може призвести жінок до сумнівів у значенні дітей і сім'ї. Вона заявила, що під час виникнення та розвитку неофемінізму американські жінки досягли значних результатів у професійному розвитку, у входженні до «чоловічих» інститутів влади. Однак ці результати не принесли очікуваного. Стан фрустрації розвинув комплекс «супержінки» у сучасної жінки, яка намагалася досягти максимальних результатів у роботі, а також у стосунках з чоловіком і дітьми. Вона змушена

визнати, що участь жінки у професійній діяльності, створення професійної кар'єри не сприяло розкріпаченню жінки, а досить часто призводило до збільшення навантаження жінки на роботі та вдома [22].

Б. Фрідан дійшов висновку, що реальна рівність статей може бути досягнута лише тоді, коли суспільство ще ставиться і поважає жіночі та чоловічі цінності, і тоді можна буде досягти «рівності в різноманітності». Б. Фрідан у 1966 р. виступила ініціатором створення Національної жіночої організації США і першою її очолила. До складу організації входили білі жінки - представниці середнього класу. Вона не сприймала радикалізму чорношкірих жіночих організацій і не поділяла позицій лесбійських структур, намагаючись дотримуватися центральної позиції [23, с.96].

Ліберальний фемінізм є реформістським, оскільки його прихильники відзначали необхідність створення основ рівної конкуренції між чоловіками та жінками, а не вимагали ліквідації основ патріархального суспільства. Ліберальний фемінізм не підтримував ідею усунення поділу між публічною та приватною сферами. Реформи мають бути спрямовані на подолання існуючих недоліків, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків у публічній сфері. Приватне життя не повинно бути предметом державного регулювання. Представники цього напрямку неофемінізму вважали, що чоловіки і жінки володіють прекрасною природою і здібностями. Вони вважали, що вибір жінки на користь сім'ї, домашнього життя є наслідком природних спонукань і його потрібно поважати, що суспільство повинно заохочувати жінку до цього. Значну увагу представники цього напрямку приділяли питанням безпечних абортів, забезпеченню права чоловіків нарівні з жінками на відпустку по догляду за дитиною.

Соціалістичний або марксистський фемінізм розглядав переважно матеріальні, економічні проблеми, які, на думку його представників, визначали форму жіночої долі. Прихильники цієї течії вважали основою гендерної нерівності капіталістичну систему, яка базується на експлуатації

працівників, породжуючи при цьому специфічну експлуатацію та дискримінацію жінок [24].

Отже, звільнення жінок вважалося неможливим без звільнення всіх людей. Благо особистості розглядалося як значуща соціальна цінність, але не розглядалося як найвища цінність. На думку представниць соціалістичного фемінізму, існують ситуації, коли права окремої людини необхідно обмежити на користь більшості. Звільнення жінок і пригноблених класів вимагає колективних дій. Відповідно, вони дійшли висновку, що досягнення рівності між чоловіками та жінками можливо лише за соціалізму. Чоловіків, як представників іншої статі, не можна вважати конкурентами чи опозицією до соціалістичного фемінізму, за винятком осіб, які займають владні позиції.

Радикальний фемінізм, на думку багатьох дослідників, виник на ґрунті середовища нових лівих, через нездатність цього руху спрямувати свою діяльність на реалізацію інтересів жінок, які активно брали участь у його діяльності. Представниці радикального фемінізму розглядали суспільство як єдиний організм, розділений за наявними різними інтересами. Спільним, що об'єднувало ці окремі суспільні частини, була влада. Відносини влади пронизували всі сфери життя суспільства. Особи, які володіли владою, були чоловіками і використовували її для експлуатації жінок та інших, слабших осіб. Виходячи з цього, радикальний фемінізм стверджував, що демократія — це камуфляж, який прикриває експлуатацію жінок чоловіками. Вони тлумачили існуюче суспільство як несправедливе, оскільки воно базувалося на домінуванні чоловіків. Становище чоловіків, на думку представниць радикального фемінізму, передбачало прагнення керувати таким чином, щоб раніше залежні від них жінки підкорялися з власної волі. Формою такого підкорення є любов жінки до своїх «експлуататорів», оскільки в цій ситуації жінки вже не могли говорити про експлуатацію, гноблення. Вони альтруїстично корилися [25, с.310].

У радикальному фемінізмі була сформульована проблема ендогенії (від англ. androgynous – двостатевий, що поєднує в собі протилежні властивості).

Вони вважали, що необхідно почати впроваджувати в суспільну практику програми виховання дітей в дусі ендогенності, щоб вони поєднували в собі жіночі та чоловічі риси/властивості. Тобто сформувати новий тип людини, в якій би синтезувалися найкращі риси обох статей. У Русі сформувалися принципи радикального фемінізму за визволення жінки, який виник у США в 1968 р., а у Франції в 1970 р. На першому етапі своєї діяльності представники, яких він об'єднав, вважали, що для зміни ситуації, необхідно було змінити свідомість людей. Усі випадки нерівного ставлення до жінок у суспільстві кваліфікувалися як соціальна дискримінація жінок, у поодиноких випадках – чоловічий шовінізм. Головною складовою радикального неофемінізму є аналіз патріархату, який вважався універсальним явищем у різні часи та культури. Вони трактували дискримінацію жінок як первинну для всіх інших видів соціальної дискримінації [26, с.87].

Феміністки з Руху боролися за встановлення фактичної рівності жінок з чоловіками шляхом усунення поділу на чоловічу та жіночу роботу в сім'ї, професійну діяльність під час виконання громадських і політичних функцій. Вони підкреслювали вирішальну роль жіночої статі в історії людства. Становленню радикального фемінізму сприяла праця Кейт Міллетт (1934 р.н.) «Сексуальна політика» (ця робота була захищена як докторська дисертація в 1970 р. в Колумбійському університеті, США). Вона критикувала патріархат у західному суспільстві, зокрема в літературі/культурі. Ліквідація інституту сім'ї також має сприяти звільненню жінки. Шуламїт Фаєрстоун (нар. 1945) також є засновницею радикального фемінізму. Її праця «Діалектика статі» (1970) присвячена аналізу соціально-історичних процесів поділу суспільства на статі. Вона вважала, що гендерні відмінності біологічно обумовлені, оскільки жінка народжує дітей, вона змушена бути залежною від чоловіка в питаннях захисту / захисту і матеріального існування. «Біологічна нерівність» також проявляється в соціальній організації сім'ї. Вона характеризувала соціальне становище жінки за допомогою поняття «статевий клас» і вважала, що єдиний спосіб звільнити

жінку — це відмова від традиційної сім'ї одночасно з вбудованими в цей інститут відносинами панування. Механізмом незалежності жінки від біологічного підпорядкування чоловікові С. Фаєрстоун вважав штучне запліднення, використання контрацептивів, аборти [27, с.170].

С. Волбі виділяє дві окремі форми патріархату. Приватний патріархат передбачає панування над жінками «окремого патріарха» вдома. Він спирається на стратегію виключення жінок із суспільного життя. Громадський патріархат значною мірою є синтетичним, оскільки він передбачає присутність жінки в суспільному житті, але не передбачає її доступу до грошей, влади та статусу. Вона визнає, що з часом відбувається поступова еволюція патріархату. Якщо раніше жінок дискримінували лише вдома, то сьогодні це можна спостерігати у всіх публічних сферах. У творчості радикального фемінізму особливе місце посідає міф про історичне існування матріархату як своєрідної утопії «золотого віку жіночої культури». Елізабет Девіс у своїй праці «Перша стаття» (1978) стверджувала, що є підстави вважати, що на одному з попередніх історичних етапів жінки виконували домінуючу функцію в суспільстві [28, с.110].

Автономія жіночих спільнот повинна бути досягнута шляхом самовизначення або відокремлення від гетеросексуального суспільства, де домінують чоловіки. Жіноча спільнота повинна була ототожнюватися лише з жінками, ці спільноти повинні мати економічні, політичні та сексуальні стосунки окремо від чоловіків. Цей напрямок найбільш поширений в США, де його представляють організації: Lesbian Separatist Movement, Radical lesbians. На близькій концептуальній основі з лесбійським рухом, який був поширеним у США, виник так званий культурний фемінізм, поширений переважно у Франції. Вони використовували тезу про те, що існують різні жіночі та чоловічі культури; домінування жіночого начала над чоловічим.

Представники культурного фемінізму засуджували порнографію, трактовану як різновид женоненависництва, оскільки жінка трактується переважно як сексуальний об'єкт, особливо в рекламі. Відповідно до

постулатів цього напрямку, жінки відчують відчутні проблеми з артикуляцією власних інтересів, і більшість з них взагалі не в змозі вийти з тенет патріархальної реальності. Представниці культурного фемінізму звинувачують чоловіків у проблемах, які пережило людство на рубежі двох століть / тисячоліть, вони вважають, що чоловіки привели людство на край прірви. Причиною такого стану є політика, яку традиційно проводять чоловіки, їх домінування в науці, техніці та економіці. До негативних наслідків також відноситься поширення культу грошей, споживацтва. Завданням культурного фемінізму є проголошення соціальної справедливості та звільнення жінки [29].

У другій хвилі фемінізму, особливо в США, де існує найбільш плюралістична мережа жіночих структур/організацій, можна визначити інші лінії поділу між політично активними жінками та жіночими організаціями. Існують відчутні відмінності щодо того, чи діяти через/за допомогою уряду, чи покладаючись лише на прямі дії протесту/тиску; співпрацювати з чоловіками для досягнення своїх цілей чи ні; чи можливо неофеміністським активісткам перебувати в гетеросексуальних стосунках/стосунках; або жінки повинні боротися за особливі права жінок, або бути відданими формальній рівності. Ставлення до порнографії також стало досить дискусійним питанням, що призвело до дихотомії між противниками цього явища та прихильниками абсолютизації тлумачення права на свободу слова [30, с.320]. У країнах Близького Сходу та Африки, де поширений іслам, місцеві феміністки по-різному ставляться до носіння традиційного жіночого одягу (паранджі та фати), а також до трактування багатьох аспектів своєї релігії.

2.3 Феміністична думка після постмодерного повороту: квір-фемінізм, трансфемінізм, третя хвиля фемінізму

Термін постфемінізм має досить велику кількість неоднозначних і суперечливих трактувань. Іноді його асоціюють з антифемінізмом і називають «старомодним сексизмом», іноді словники визначають його як постмодерністський фемінізм. Хоча це явище виникло в той час, коли

постмодерністський дискурс домінував у культурі, слід зазначити, що постфемінізм мав свої особливості. Основне значення префікса «пост» — «те, що починається після» (це стосується, зокрема, постмодернізму). Однак цей префікс чітко вказує на головну рису постфемінізму – переосмислення фемінізму другої хвилі.

Характерною рисою постфемінізму є його нерівномірність, пов'язана з нерівномірним входженням фемінізму в публічний дискурс, насамперед через політичну та соціокультурну ситуацію окремої країни чи міста. Як приклад доцільно порівняти досвід американського феміністичного руху та українського, який почав формуватися пізніше. Постфемінізм – це явище, пов'язане з переосмисленням певного досвіду та «розчаруванням» від того, що очікуваних змін не відбулося. Однією з перших авторок, яка використала термін «постфемінізм», була Сьюзен Болотін. Її стаття «Відлуння постфеміністичного покоління» була опублікована в журналі «Нью-Йорк Таймс» у жовтні 1982 року. Болотіну цікавить питання, наскільки актуальні завдання та цілі феміністок на 1980-ті роки. Авторка зазначає, що, прийшовши до фемінізму під час навчання в коледжі, вона поставила перед собою мету, яка, насамперед, полягала в тому, щоб отримати права жінок на політичну та громадську діяльність, рівність в оплаті праці та репродуктивні права. У зв'язку з цим автор зазначає, що сучасні феміністки, молодші на 10 і більше років, можуть мати феміністичні погляди, але не ідентифікувати себе як феміністки [31].

Сьюзан Болотін стверджує, що всі уроки фемінізму, які вона засвоїла за своє життя, ніби вкоренилися на підсвідомому рівні, а тому, насправді, фемінізм як боротьба за право голосу, освіту тощо вже не актуальний [31]. У цій тезі відчувається похмурість фемінізму, оскільки після активної другої хвилі, яка принесла значні суспільні зміни, початкова мета фемінізму як боротьба за право голосу та право на освіту дещо змінилася. Деякі феміністки відчули розчарування [32, с. 168]

Постфемінізм – це переосмислення ідей фемінізму і, власне, відмова від спроб агресивного конструювання ідентичності поза межами патріархальної культури. Зокрема, теоретик Каміль Палья у своїй праці *Personalities of Sexuality* звертається до дихотомії природа/культура. Автор стверджує, що існування культури та соціальної рівноваги можливе лише через гноблення природи (що виникає як дикість, сексуальність і втрата контролю). Вона посилається на Руссо, який вважав, що людина вільна від народження, але недосконалість суспільства зводить таку свободу нанівець [33, с. 9]. Проте Палья зазначає, що вона згодна з маркізом де Садам, який втілює ідею природної агресії. Автор зазначає, що відсутність суспільного регулювання породжує насильство та девіації.

Слід зазначити, що деякі сучасні теоретики фемінізму, зокрема Ребекка Вокер у своїй статті «Становлення третьої хвилі» [34], вважають постфемінізм недоречним і недоречним. У своїй статті автор наводить аргументи, навіщо потрібен фемінізм. Зокрема, Ребекка Вокер згадує історію, яка сталася з нею під час поїздки містом. Чоловіки почали обговорювати інших жінок і залицятися до неї, нецензурно висловлюючись і всією своєю поведінкою змушуючи її відступити і сісти. Стосовно цієї ситуації, а також ситуацій, у яких жінки знаходяться під постійною загрозою насильства, Вокер наголошує на необхідності фемінізму. Автор також зазначає, що вона, як і її мати (феміністка другої хвилі), готова присвятити свій час та свою енергію історії, здоров'ю та лікуванню жінок. Кожен вибір має ґрунтуватися на феміністичному стандарті справедливості.

Бути феміністкою означає інтегрувати ідеологію рівності та розширення прав і можливостей жінок у всі сфери життя; це пошук особистої ясності під час розпаду системи, щоб приєднатися до спільноти (сестринства) з іншими жінками, якщо між ними є роз'єднання, це здатність зрозуміти структури влади з наміром змінити їх. Крім того, Ребекка Вокер стверджує, що багато її ровесниць не погодяться з нею, але вона проголошує цей маніфест для майбутнього всіх жінок, які переосмислили весь соціальний і

політичний досвід. Автор закликає не голосувати за політичні структури, які не підтримують права жінок, і не вступати в стосунки з чоловіками, які дискримінують жінок. Наприкінці свого виступу автор досить чітко визначає себе в цитаті: «Я не постфеміністка. Я Третя Хвиля» [35].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що ідеї Сьюзен Болотін і Камілла Палья справді відрізняються від мети Ребекки Вокер. Якщо Палья зазначає, що жіноче начало ототожнюється з природою, тобто діонісійським, і вся наша культура виникла завдяки такому гнобленню природи та чоловічого торжества і фактично усуває жінку з публічного дискурсу (і ми не можемо протидіяти цьому, бо опозиція не має сенсу), то Ребекка Уолл, навпаки, закликає до створення комфортних умов і можливостей для всіх жінок, вступаючи в опозицію з чоловіками, фактично викреслюючи їх із дискурсу. Йдеться, насамперед, про її пропозицію ігнорувати чоловіків, які дискримінують жінок у політиці та особистому житті [33, с. 15]. Автор вважає, що культ жіночого не може стати стрижнем культурної сили життя. Збереглася і дійшла до нас мікенська культура воїнів, описана Гомером. Чоловіча воля до влади стала рушійною силою розвитку греко-римської лінії західної цивілізації [33, с. 15].

Тут доречно згадати різноманітні ЗМІ, які використовують жіноче тіло, оповите атмосферою сексуальності. Тому «частковий збіг із соціальним простором» є недоречною тезою та способом прикрити явні політичні спекуляції, адже тіло та сексуальність є фігурами політичного простору. Енн Брукс у книзі «Постфемінізм: фемінізм, теорія культури та культурні форми» визначає поняття постфемінізму та значення префікса «пост-». Авторка стверджує, що взаємозв'язок між постфемінізмом, постмодернізмом і постколоніалізмом є важливим для розуміння ключових питань цього дискурсу. Префікс «пост-» у кожному з цих трьох дискурсів може бути причиною неправильного тлумачення кожного з термінів. Використання префікса «пост-» зумовлене тим, що певні концептуальні компоненти попереднього дискурсу мають бути подолані та замінені, отже, акцент

робиться на нових політико-культурних відносинах. Ось чому виникає проблема використання цього префікса. Постфемінізм можна розуміти як критичне співвідношення між патріархальним і постмодернізмом, подібно до того, як постмодернізм переосмислив принципи модернізму [36, с. одинадцять].

Постфемінізм займає критичну позицію по відношенню до попередніх феміністичних структур, подібно до критичних відносин між патріархальним та імперіалістичним дискурсами [36, с. 2]. Використання терміну «постфемінізм» є проблематичним одразу з двох причин: по-перше, використання та спекуляція цим терміном різними ЗМІ; по-друге, нерівномірний розвиток постфемінізму як руху, що призводить до хронологічних і географічних відмінностей. Енн Брукс посилається на книгу Сьюзан Фалуді «Зворотній зв'язок» 1992 року. Фалуді стверджує, що будь-яка філософія, яка визначає себе як «швидка», має бути реакційною. В основному вона завжди реакційна [36, с. 2].

Фалуді зазначає, що ЗМІ реагували на «національну аудиторію» у 1980-х роках використанням таких термінів, як «дефіцит чоловіків», «біологічний годинник», «постфемінізм», тоді як насправді преса почала виражати антифеміністичні настрої набагато раніше. Постфеміністичні настрої вперше з'явилися не в 1980-х, а в пресі 1920-х. Під тиском членство у феміністичних організаціях скорочувалося, а згадані жіночі спільноти засуджували Поправку про рівноправність або просто перетворювалися на соціальні клуби. Фалуді також додала, що ЗМІ оголосили фемінізм пережитком 1970-х років, а постфемінізм став новою історією для молодого покоління, яке нібито зневажає жіночий рух. ЗМІ відіграють величезну роль, оскільки популяризують негативне трактування терміну постфемінізм. Маркетингові стратегії спрямовані на встановлення антагонізму щодо другої хвилі фемінізму, а також посилення постфемінізму за допомогою так званого «зворотного зв'язку» [36, с. 3].

Отже, можна визначити основну причину неправильного тлумачення терміну постфемінізм. Спекуляції різних засобів масової інформації, спрямовані на підрив авторитету феміністичного руху з метою усунення феміністичного руху з публічного дискурсу, призвели до неоднакового тлумачення цього терміну. Зважаючи на необхідність визначення префікса «пост-», що вказує на реакційний характер і зміни, слід зазначити, що постфемінізм ставить перед собою зовсім інші завдання. Проте, як бачимо, фемінізм третьої хвилі, про який говорить Ребекка Вокер, спрямований на сферу медіа та дискримінації жінок у повсякденному житті та суспільстві в цілому. Роберт Редмонд (Robert Redmond) у книзі «Fem fatale...» стверджує, що настання постфеміністичної ери не таке драматичне, як фемінізм першої та другої хвилі: не було вуличних протестів, демонстрацій. Багато представників громадськості навіть не визнають цей термін [37, с. 55].

Автор нагадує теоретиків Розалінд Гілл і Крістину Шарфф, які виділяють чотири сфери, до яких підпадає термін постфемінізм. Власне, ці сфери і визначають основну проблему в тлумаченні цього терміну. Перша сфера – епістемологічний розрив всередині фемінізму, а саме зближення з антифундаменталістичними рухами, зокрема постмодернізмом. Другий – «історичний зсув після величі фемінізму другої хвилі», тобто визнання того факту, що фемінізм переходить на новий етап свого існування. Третя сфера – це зворотній зв'язок проти фемінізму та всього, що є політкоректним. І четверта сфера – це те, що Гілл називає «чутливістю», або те, про що Анджела МакРоббі пише як про подвійний заклик за і проти фемінізму.

Сьюзен Дуглас відкидає термін «постфемінізм», оскільки він містить так багато плутаних визначень, які роблять фемінізм проблемою, хоча насправді цей термін означає «старомодний сексизм» і є патріархальною структурою. Дуглас вважає за краще називати це явище «просвітленим сексизмом», який вона пояснює тижневим виробничим процесом, який медіа об'єднує молодих жінок, подвійною експлуатацією та пригніченням жіночої сексуальності та споживацьким ставленням до жінок різного віку.

Незважаючи на різноманітні визначення, термін постфемінізм не може оминати дебати про фемінізм та його майбутнє [37, с. 56].

Гендер – соціальна конструкція, яка має перформативний, тобто варіативний характер. Енн Брукс у книзі «Постфемінізм: фемінізм, культурна теорія та культурні форми» визначає постфемінізм як модель негегемоністичного фемінізму, здатного висловити різні, зокрема, локальні, постколоніальні явища сучасної жіночої культури. Тут постфемінізм знаменує собою концептуальний поворот від «проблеми рівності» до «проблеми відмінності» в постмодерному світі.

ЗМІ припускають, що жіноче нещастя винен у фемінізмі, політкоректність руйнує нормальні стосунки між чоловіками та жінками, а система освіти працює на користь дівчат, а хлопчики стають втраченим поколінням [37, с. 56].

Постфемінізм у зворотному зв'язку виражає страхи чоловіків щодо жіночої сексуальності та пояснює концепцію «чутливості», запропоновану Гіллом. Проте, з популярної чи нормативної точки зору, «зворотний зв'язок» забезпечує чітке посилання, що прирівнює постфемінізм до легко ідентифікованого антифемінізму. Гіллове поняття «чутливості» є тоншим і тому найкраще визначає постфемінізм. Він складається з багатьох взаємопов'язаних ідей і підкреслює «суперечливу природу постфеміністичного дискурсу та тонкощі феміністичних і антифеміністичних тем у ньому». Ці теми містять концепт фемінності як тілесної властивості (жінка = жіноче тіло), що призводить до сексуалізації культури та акценту на самоспостереженні, домінування парадигми трансформації як втілення переходу від об'єктивації до суб'єктивації в способи репрезентації жінок, відродження ідей про природні статеві відмінності, а також орієнтація на індивідуалізм, вибір і розширення можливостей [37, с. 61-62].

Постфеміністська чутливість відрізняється від відгуків проти фемінізму настільки, наскільки це дозволяє суперечка, але суперечка завжди повертається до страху жіночої влади. Жінок можна представити як

добровільних соціальних суб'єктів, але лише якщо вони залишаються в ЗМІ в межах ідеалу жіночності. Гілл зазначає, що особливо молоді жінки характеризуються тим, що кожен аспект їхнього життя проходить через ідею особистого вибору та самовизначення, а також відзначає різке збільшення кількості жінок, які піддаються пластичним операціям [37, с. 62].

Сара Гембл стверджує, що постфемінізм — це нескінченно гнучке визначення медіа, яке навіть не може бути реальним феноменом. Івонн Таскер і Діана Негра у своєму вступі до опитування постфемінізму також розглядають постфемінізм як набір припущень у популярних медіа про те, що фемінізм вважається запізнілим, і погоджуються з багатьма феміністками, що медіа прагнуть применшити феміністські досягнення. Джармейн Грір вважає, що постфемінізм — це щось більше, ніж ринкове явище, згідно з яким жінки нібито можуть мати все, щоб залишатися споживачами певних продуктів і косметики. Вона також стверджує, що фемінізм другої хвилі не зник і боротьба має тривати [37, с. 63].

Третя хвиля фемінізму відображає епоху постмодерну з її численними протиріччями та різноманітністю, а також відкидає ідею універсалізації жіночої ідентичності, побудовану на досвіді західних жінок із середнього класу. Вона відкидає концепцію бінарної статі та розглядає сексуальність як позитивну частину життя. Теоретик МакРоббі вважає, що бар'єром для індивідуальності є не патріархат, а саме феміністична ідеологія, яка у своєму протистоянні патріархату стала грубою та негнучкою. Редмонд також згадує Крістеву та Ліотара, які вважають, що єдиний шлях вперед лежить через текст. Оскільки третя хвиля не має об'єднуючої теми чи теорії, слід звернути увагу на мовні структури та створити новий словниковий запас, який допоможе зменшити чоловічу гегемонію [37, с. 67-68].

Редмонд зазначає, що постфемінізм як суперечливий і розпливчастий термін був використаний засобами масової інформації, які спекулюють на цьому терміні, щоб створити рекламу тощо. Постфемінізм приділяє велику увагу тим ідентичностям, які не є «чіткими», виходячи за межі «білого».

гетеросексуальна жіночність жінок середнього класу». Постфемінізм цікавиться недослідженими категоріями постфеміністської людини та кіборга, квір-ідентичності та варіацій етнічної ідентичності, не забуваючи при цьому про їх політичну інтерпретацію. Постфемінізм підкреслює відмінність ідентичності між «матерями-феміністками другої хвилі» та «дочками-постфеміністками», які відкидають фемінізм. Останнє, як пишуть постфеміністки, відбувається тому, що фемінізм потребує конформності, відповідності потребам ідентичності та способу життя, який обмежує індивідуалізм, спрощує складність життєвих наративів і засуджує відхилення від «ідеальної» особистої історії. Постмодерні молоді жінки стурбовані тим, що ідентичність жінки, запропонована фемінізмом, диктуватиме та регулюватиме їхнє життя, змушуючи їх неминуче ставати на бік жорсткого протистояння «жінка/чоловік», «чорне/біле», «пригноблене»./пригноблювач", "добре/погано" тощо.

Отже, постмодерністський фемінізм, зокрема в особі теоретикині Юлії Крістевої, базується на перетворенні мовних структур, фактично на перетворенні дискурсу методом створення нового словника. Фемінізм третьої хвилі намагається чітко сформулювати свою концепцію, проте переживає розкол між різними фемінізмами, що співіснують.

РОЗДІЛ 3. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ УКРАЇНИ

3.1 Аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні

Для України сьогодні особливо гостро постали гендерні проблеми. Їх визначення потребує концептуального розуміння практичної просторової та часової реалізації. Сенс і характер цих проблем обумовлені і залежать від культури жінки і людства, національних відмінностей, релігійного середовища, характеру менталітету, історичних традицій, розмірів території, нерівномірності її заселення тією чи іншою статтю, географічні умови тощо. Без урахування цих особливостей перенесення будь-якого, навіть прогресивного досвіду гендерних перетворень у розвинутих країнах, не дасть позитивного результату.

Негативно позначається наявність антигендерного ставлення до перетворень в Україні з боку відсталої частини суспільства. Подібні ситуації є і в інших країнах, навіть у гендерно розвиненій Європі. Неприйняття гендеру, яке має місце в українському суспільстві, навіть серед окремих політиків і державотворців, є нічим іншим, як політичним саботажем [38, с.87].

Україні необхідно розробити Стратегії гендерного розвитку, які мають передбачати вимірювання статусу жінок і чоловіків як рівноправних партнерів з гендерної точки зору. Одновимірність стратегій позиції однієї жіночої статі та спрямування діяльності лише на неї дасть черговий викривлення як у гендерній політиці, так і в реальній практиці гендерних трансформацій [39, с.136].

Ефективність гендерних стратегій може ґрунтуватися і стати дієвою лише на взаємному аналізі становища обох статей, стану їхнього розвитку та швидких змін. Сучасні політики часто не відрізняють стратегії від планів і заходів. Плани - це способи досягнення стратегій як цілей, цілей шляхом використання визначених у них засобів. Гендерні стратегії часто зводяться до

перспективного планування на 5-7 років. Стратегія передбачає бачення суспільства не на кілька років, а як мінімум на два-три покоління вперед. Така потреба сучасного темпу суспільного розвитку. Ті збори, на яких проголошується «стратегічне планування», — не що інше, як дитячі балачки радянсько-піонерського змісту.

Гендерну стратегію розвитку повинні розробляти фахівці з гендерних досліджень. Крім того, такі фахівці здатні до стратегічного бачення та стратегічного мислення. Це доходить до вузького кола вчених і сучасних політиків. Структури, які формують стратегію, повинні їх об'єднувати і з ними співпрацювати. Вони формують історичні цілі майбутнього на основі сучасного наукового аналізу реалій і пізнання процесів розвитку, розуміння змісту прогресу. За погодженням з ними державні та громадські структури визначають завдання на найближчий і віддалений періоди. Вони послідовно вносять корективи в намічені цілі і завдання відповідно до можливостей їх реалізації [40].

Визначення гендерних стратегій потребує широкого бачення трансформацій усього суспільства та місця гендерних трансформацій у ньому. Стратегії розкривають роль і вплив жінок і чоловіків, їхні стосунки як основу змін у всьому суспільстві.

Відбуваються глибокі зміни в міжособистісних стосунках, самоусвідомленні місця і ролі статей, сприйнятті нових цінностей, культурі поведінки, стосунках поколінь, гендерній структурі суспільства, сімейно-трудова відносинах.

Необхідно готувати жінок і чоловіків до нових умов і сенсу життя під впливом нових технологій. Такі гендерні стратегії вимагають: вивчення та аналізу гендерної структури суспільства з метою визначення заходів щодо подолання її кількісного та якісного дисбалансу; Гендерний аналіз чоловічого суспільства та визначення проблем і перспектив досягнення його балансу з жіночим суспільством з урахуванням фізичних, психічних, світоглядних та інших особливостей статей; Дослідження соціальних змін у

суспільстві під впливом гендерної нерівноваги (ієрархії статей, поширення традиційних елементів, участь жінок у розподілі ресурсів, домінування цінностей і пріоритетів, насильство, торгівля жінками і чоловіками, проституція.. .), гендерний розрив у суспільстві (у владних структурах, системі власності, заробітній платі, тривалості життя, народжуваності, смертності, стані здоров'я тощо) та визначення можливих напрямків позитивних змін, їх гендерної перспективи; Моніторинг гендерних (не лише накопичення кількісних, а особливо якісних) змін у суспільстві; розробка програми розвитку гендерних трансформацій у взаємозалежності з релігійними, національними та іншими ознаками; налагодження тісніших зв'язків з українською діаспорою; Облік територіальних особливостей сучасної України: гендерний зріз. Визначення гендерних стратегій можливе лише на основі історичного підходу до аналізу гендерних процесів та чіткого визначення історичної політики [41].

Без такого розгляду неможливо зрозуміти розвиток суспільства, його організацію та управління, самоорганізацію життя кожної зі статей та їх взаємозалежність, інтеграцію в міжнародне співтовариство. Концептуальні гендерні упередження у підходах до визначення стану та становища жінок і чоловіків ускладнюють розгляд історичного розвитку суспільства в цілому та реального. І таких викривлень, які заважають логіці прийняття рішень, багато[41].

Якщо вихідною точкою не окреслити взаємозалежність жінки та людства в їх історичному процесі, то неможливо визначити поступовий рух суспільства та параметри ефективності та ефективності функціонування його структур, що визначають продуктивність управління. гендерні процеси та координація діяльності органів влади для забезпечення гендерного балансу. Відсутність такого знання унеможливорює показ історичного процесу утвердження гендеру і, більше того, не дає базових підстав для формування історичної політики.

Проведення багатьох заходів державними інституціями останніми роками було зосереджено на гендерній одновимірності, тобто на позиції основного суспільства жінок, і формальному натягуванні фраз про рівність прав і можливостей, про проведення гендеру. досвід подолання дискримінації жінок. Більш того, кожна державна структура, до компетенції якої входять гендерні питання, призначаючи нового керівника, своїми вустами заявляє про себе як такого, що саме з неї починаються гендерні перетворення. Можна почути про «перші» з'їзди, хоча їх уже було чимало – всеукраїнський і київський, про початок гендерної експертизи, ігноруючи матеріали перших в історії України конференцій з державно-правових питань. питань, у яких йшлося про теорію та практику гендерної експертизи, про експертну діяльність у цьому напрямку громадських структур та оприлюднення її результатів, про роботу Міністерства юстиції України та його розробки вже в перші роки [42, с.12].

Орієнтація на одну статтю – це тупиковий шлях до вирішення проблеми прогресу в соціально-статевих стосунках, у тому числі й у вирішенні жіночих проблем. У Декларації та Платформі дій, прийнятих на Четвертій Всесвітній конференції з питань жінок, що відбулася в Пекіні в 1995 році, вказується на формування нових стратегій рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. Для такого визначення необхідне знання такого стану на основі історичного підходу. Йому потрібні нові сили розумового осмислення історичної перспективи становища не лише жінки, а й чоловіка. Підкреслюю, що «і чоловіків». І рішення змінитися в такій ситуації має мати новий зміст, щоб досягти власне гендерного змісту сучасних перетворень, а не фокусуватися на позиції однієї статі. Саме історія одновимірного підходу до вирішення гендерних проблем показала, що це тупик [43, с.31].

Розвиток контрацепції, який сприяв подоланню сліпого материнства, часто нав'язуваного чоловіками, та схвалення його планування відкрив шлях до відповідального материнства та батьківства. Вони сприяли появі нових форм соціальної діяльності, постійно наповнюваних новим змістом. Жінка і

чоловік стали суверенними арбітрами родючості та свідомої самореалізації своїх людських сил, самосвідомої реалізації людської енергії. Сьогоднішні спроби з боку чоловіків, які перебувають при владі, державно-владним шляхом примусово подолати свободу жінки планувати сімейні стосунки і, зокрема, плідність є не що інше, як посягання на рівність і свободу статей, утиск жінок, посягання на свободу їх особистості. Нав'язування деякими чоловіками сумнівної думки про шкідливість гендеру, прагнення ототожнити його з рухами геїв і лесбіянок, твердження про те, що гендер не властивий українському суспільству, є не що інше, як спроба підмінити соціологічну категорію статі з біологічною категорією статті. Гендерний підхід є продуктом культури людства, є предметом багатьох наукових досліджень і поступового утвердження напрямку нових знань – гендерології [44, с.38].

Гендерні стратегії напрацьовані Радою Європи, і як країна європейської орієнтації Україна має орієнтуватися на культуру, витворену цивілізаціями. Небажання депутатів ратифікувати Стамбульську конвенцію, яка засуджує насильство в сім'ї, посиляючись на наявність у ній категорії «гендер», є формою заперечення прогресу в рівності, прихованою формою розподілу чоловіками ролей і обов'язків. спрямовані на пригнічення жінок, страх бути витісненими на периферію суспільства. З точки зору, необхідно розробити стратегії використання енергії жінок для затвердження основоположних принципів Цілей третього тисячоліття, схвалених президентами країн світу – свободи, справедливості, рівності та толерантності в контексті глобалізації, миротворчості та світоустрою, що відбуваються на основі нових процесів роботизації, кібернетизації, розвитку енергетики, медицини тощо [45, с.159]. Стамбульська конвенція – це міжнародний документ, який містить норми та стандарти щодо захисту прав жінок та боротьби з гендерним насильством. Конвенцію підписали 47 країн Європи та Азії, і її ратифікація є важливим кроком для забезпечення прав жінок та захисту від насильства. Для феміністок ратифікація Стамбульської конвенції є важливим кроком у боротьбі за права жінок та протидії гендерному насильству. Конвенція

визначає та криміналізує гендерне насильство, включаючи сексуальне та домашнє насильство. Він також пропонує заходи для запобігання насильству та захисту жертв, включаючи правову, медичну та соціальну допомогу. Ратифікація Стамбульської конвенції є важливим кроком для покращення стану прав жінок та захисту їх від гендерного насильства. Це також може допомогти змінити світогляд суспільства та привернути увагу до проблеми гендерного насильства. Однак важливо зазначити, що ратифікація конвенції не є достатнім кроком, і для досягнення повного захисту прав жінок необхідно вжити різноманітних заходів та реформ.

Особливістю сучасної України є те, що жінки складають майже дві третини суспільства. Країна стає жіночою. Така ситуація є наслідком політико-економічного та антропологічного геноциду в умовах радянської системи, її антигуманної технократичної політики (Чорнобиль, хімзаводи, періодичні вибухи на шахтах тощо), участі у різноманітних війнах та сучасних військових діях. з боку Росії, в якій знаходиться Україна, система потрясінь при переході країни на шлях незалежності [46, с.15].

У таких демографічних умовах вирішення проблеми становища жінки – її самореалізації, прояву різноманітних форм активності, забезпечення нормальних гендерних стосунків, пов'язується з проблемою захисту та збереження чоловічого суспільства. Ця проблема не є національно-державною чи конкретно чоловічою. Вона має бути сформульована на глобальному рівні в рамках покращення становища жінок і пошуку шляхів її вирішення. Псевдопояснення, засновані на попередніх теоріях розвитку жінок, які існують поза станом чоловіків, не працюють. Більш того, вони відроджують хаотичний, примітивний спосіб мислення.

Сучасна війна в Україні, як і в будь-якому суспільстві, має у своїй складовій гендерну складову. Цей компонент лежить глибоко. Коли йдеться про війну, то складовою її змісту є не тільки захоплення територій і захист державного суверенітету, але, насамперед, фізичне знищення чоловічого населення, а також психологічне та біологічне знищення чоловічого та

жіночого організмів. , порушення соціально-особистісних стосунків між чоловіком і жінкою, їх огрубіння, якісні зміни в організмі чоловічого і жіночого суспільства. Його відтворення, тобто соціальне, біологічне і психологічне формування здорового організму кожної статі, вимагатиме соціального часу і великих матеріальних, соціальних і гуманітарних сил. Це заважає розвитку суспільства в часі. Проблема збереження чоловічого суспільства - це не тільки проблема миротворчості. Він пов'язаний із фізичним і психічним збереженням чоловічої особистості, яка лежить на жінці, формуванням мирного вирішення жінкою всіх проблем у повсякденному житті при зіткненні з агресивними проявами чоловічої поведінки внаслідок участі у війнах, у подоланні техногенних та дорожніх катастроф, у напружених соціально-політичних ситуаціях у країні. тощо [47, с.152].

Продовжується виїзд до країн Європи. Сьогодні загальна кількість емігрантів сягає 9 мільйонів, і цей процес не припиняється. Не виключено, що окуповані російськими військами території Донбасу мають вплив на населення, насамперед на його жіночу масу. Країна не тільки втрачає робочу силу для сучасного виробництва, її чекає непередбачуване майбутнє. З емігрантами виїхали й ненароджені хлопчики та дівчатка. Виникне нова демографічна яма, вихід з якої триватиме багато десятиліть. Це створить культурну яму, тому що виїжджають освічені жінки і чоловіки з середньою та вищою освітою. Імміграція в Україну та еміграція з України в інші країни все більше стає глобальною та національною проблемою. Ці процеси є об'єктом впливу серйозної міграційної політики [48, с.272].

Серед актуальних проблем постають такі: гендерна мотивація переміщення великих груп людей, гендерні аспекти існування спільнот, їх групування в новому етнічному та конфесійному середовищі, гендерна складова їх соціокультурної адаптації, міжкультурна комунікація, актуальні акультурація. Серед гендерних проблем – вивчення та розгляд адаптації чоловіків і жінок різного віку до чужого культурного середовища, проблем

повсякденного життя людей похилого віку та дітей у контексті чужої та чужої культури та способу життя, життя мігрантів та емігрантів у сучасних містах, трансформація соціокультурного менталітету жінок і чоловіків в умовах полікультурного середовища, особливості самореалізації чоловіків і жінок в еміграції, їх самовираження в різних сферах життя, специфіка емігрантські побути, гендерні аспекти педагогіки [49, с.68].

Революційні стреси, воєнне лихоліття, воєнні дії протягом майже 30 років незалежності України впливають на формування та розвиток фізичного та соціального організму юнаків і дівчат. Якісним результатом бойових дій є соціально хворий організм дитинства: поширення безбатьківства, зламана дитяча психіка, збільшення випадків девіантної поведінки, мінливості сімейних стосунків, поширення кількості неповних сімей, біологічно хворих організму вже при народженні, а також від недоїдання, психічного розладу тощо. 50, стор.120]. Перебування людини в ситуації жорстокого військового оточення на майбутнє несе в її підсвідомості насильство як можливу форму самовираження, так чи інакше в різних формах воно буде проявлятися в мирному житті. Усе це вже спонукає жіночі організації до суттєвої реорганізації своєї діяльності, пошуку нових напрямків, зосередження уваги на нових проблемах, а також до потреби матеріальних витрат, у яких країна наразі обмежена.

Після Майдану феміністичний рух в Україні продовжував розвиватися, хоча й не без викликів і проблем. Наприклад, багато українських жінок продовжують боротися за свої права та рівність з чоловіками, в тому числі за право на сексуальну свободу та репродуктивні права. Український фемінізм зіткнувся зі значними труднощами, такими як відмова влади підтримувати гендерну рівність та недостатня увага до проблем жінок у суспільстві. Проте певний прогрес є, наприклад, ухвалення закону про запобігання та протидію домашньому насильству в Україні у 2018 році.

Загалом фемінізм залишається актуальним українським громадським рухом, який продовжує приділяти увагу проблемам гендерної нерівності та

боротися за рівність прав і можливостей для всіх людей, незалежно від статі чи гендерної ідентичності.

Фемінізм у Збройних Силах України можна розглядати з кількох точок зору. З одного боку, можна звернути увагу на те, що армія, як і багато інших сфер життя, традиційно сприймалася як чоловіча справа. Проте з часом жінки почали вступати до Збройних сил України та брати участь у бойових діях нарівні з чоловіками. З цієї точки зору можна стверджувати, що Збройні Сили України стають гендерно рівноправнішими.

З іншого боку, можна зауважити, що фемінізм у Збройних Силах України може означати ширше поняття гендерної рівності. Наприклад, це може означати припинення гендерної дискримінації, забезпечення рівних умов для жінок і чоловіків у війську, включаючи навчання, професійний розвиток і безпеку для обох статей.

Загалом можна стверджувати, що фемінізм у Збройних Силах України – це процес поступового посилення гендерної рівності в армії, що сприятиме більш ефективній роботі армії та забезпечуватиме кращу обороноздатність країни.

3.2 «Фемістична гра»: українці та Європейські цінності

Сила та влада постійно стверджуються завдяки агресії та експансії, які в культурі вважаються чоловічими. Водночас жінка в чоловічому суспільстві має бути слабкою, бо інакше неможливий архетип сильного чоловіка. Без депресії неможливо стати вільним. Тому в західній моралі атрибутами чоловіка є такі цінності, як рівність, індивідуалізм, незалежність, жінки – самопожертва, лагідність, емоційність, турботливість. Деякі дослідники вважають Платона першим дослідником фемінізму. Саме він вперше в історії філософії дослідив проблему соціальної ролі жінки в державі. Інша група дослідників вважає, що зародження феміністичних ідей сягає епохи Відродження з її культом людини. Саме тут були написані перші трактати Христини де Лузан і Корнелія Агріппи, в яких говорилося про пригнічення

особистості жінки в суспільстві. Якщо не заглиблюватися в часи матриархату, то вік фемінізму оцінюють у понад двісті років. Однак перші його кроки були відомі з глибокої давнини, їх зробила поетеса-феміністка Сапфо. Найбільш поширена точка зору пов'язує походження фемінізму з культом людини в епоху Відродження. У цьому відношенні імена перших італійських письменниць Ізотти Ногаролла, Лаури Черети і, насамперед, венеціанки за походженням, яка працювала у Франції, Христини Пізанської (1364-1430), авторки «Книги жіночої статі». Місто, зазвичай називають 51] .

Поштовхом до інтересу до становища жінки у світі стала Французька революція. Природно, про нерівне становище «слабкої статі» думали і раніше. Вже в XVII столітті з'явилися думки про те, що жінка народжується з такою ж здатністю бути вільною, повноцінною людиною, як і чоловік. Велика французька революція проголосила гасло свободи, рівності та братерства всіх людей, незалежно від їх походження, що активізувало прагнення жінки до рівності. Олімпія де Руж вимагала надання жінкам громадянських і виборчих прав і можливості займати посади. Відомі її слова: «Якщо жінка гідна піднятися на ешафот, то вона гідна увійти в парламент»[52].

Тоді ж Мері Волстонкрафт видає в Англії книгу «Про завоювання жінок», а в Німеччині виходить праця Теодора фон Гіппеля «Про поліпшення громадянського статусу жінок». Основний жіночий рух виник під час Війни за незалежність США, коли Ебігейл Сміт Адамс першою підняла свій голос на захист прав жінок [53, с.35]. Увійшла в історію її знаменита фраза: «Ми не станемо підкорятися законам, у прийнятті яких ми не брали участі, і владі, яка не представляє наші інтереси». Однією з перших праць, у якій розвивалися феміністські ідеї, була її книга «Захист прав жінок», вперше опублікована в 1792 р. Однією з найважливіших подій в історії зародження жіночих рухів у Європі було подання в 1866 р. англ. Парламенту петиції, підписаної 1500 жінками. Він містив вимогу повного права голосу для жінок. Петицію проігнорували. У відповідь організатори акції через рік утворили

Національне товариство жіночих виборчих прав. Члени цього товариства стали відомі як суфражистки, слово, яке з тих пір слугує посиланням на петицію 19-го століття до парламенту про надання жінкам виборчих прав. З середини XIX ст. як у Старому, так і в Новому Світі освічені жінки привілейованого стану почали активно брати участь у суспільному житті, вимагаючи політичної рівності.

Основні осередки боротьби за неї сформувалися в другій половині 19 ст. у Великобританії та США, тому англійський термін «виборче право» (англ. *suffrage*), що позначає виборче право взагалі, увійшов в історію як визначення політичного напрямку у фемінізмі.

Представниці ліберально-демократичного фемінізму вбачали проблему нерівності жінок у відсутності чи недостатності громадянських і законних прав у суспільстві. Засобом вирішення цієї проблеми мали стати соціально-економічні та правові реформи. Серед представників цієї течії Бетті Фрідан та її прихильниці з Національної організації жінок (Глорія Стайн, Белла Абзуг, Ширлі Чісхолм). Ліберальний (або поміркований) фемінізм має найдовшу історичну традицію[54].

Соціалістичний (або марксистський) фемінізм базується на соціально встановлених відмінностях між чоловіком і жінкою і вбачає основну причину дискримінації жінок у розподілі праці за статтю (зокрема, віднесення жінок до неprestижних, низькооплачуваних або зовсім неоплачуваних сфер). самореалізації).

Сексуальна політика корелює з патріархатом, влада чоловіків над жінками є політичною системою влади. Сила чоловіків проявляється в тому, що на всіх рівнях найважливіші і значущі посади займають чоловіки. Домінування чоловіків також проявляється в сексуальності і прагненні принизити об'єкт бажання. Тому є поєднання агресивності та задоволення. Серед представниць соціокультурного (або культурологічного) фемінізму можна назвати Сімону де Бовуар, яка у своїй праці «Друга стать» вперше поставила проблему жіночого гноблення в культурі. Вона показала, що

суспільство конструює чоловіче як позитивну культурну норму, а жіноче як негативне, відхилення від норми. Культурний фемінізм з'явився в 19 столітті і орієнтований не на політичну трансформацію, а на ширшу культурну трансформацію у зв'язку з виходом жінок на політичну арену. Надаючи великого значення освіті та незалежності та не апелюючи до подібності чоловіків і жінок як раціональних істот, культурний фемінізм підкреслює ірраціональну та інтуїтивну сторону життя [55].

М. Фуллер вважала, що жіноча енергія може радикально трансформувати суспільство, а фемінізація суспільства може призвести до гармонійної системи управління, покласти край насильству в усіх сферах і подолати деструктивні звички. Суспільство могло б навіть припинити вбивати тварин заради їжі. Таким чином, культурологічні феміністки доводять унікальність жінки та відзначають неминучість позитивних змін у суспільстві, якщо жінкам буде дозволено впливати на соціальну сферу.

Марксистів цікавив стан жінок у капіталістичній економіці. Дискусія точилася навколо питань, чи створює жінка додаткову вартість чи споживчу вартість. Зв'язок між марксизмом і фемінізмом неочевидний, тим паче, що феміністки ставлять під сумнів обґрунтованість «чоловічих» концепцій і перспектив суспільного розвитку.

Проте марксизм має багато спільного з феміністичними теоріями, більше того, марксизм, з його позицією про пригнічення жінки в буржуазній сім'ї та необхідність її звільнення, є теоретичним джерелом не тільки соціалістичного фемінізму, а й усіх його форм у загальний. Зараз фемінізм намагається вийти на новий рівень розвитку своїх ідей, використовуючи марксистські тези про виховання свідомості жінки як пригнобленого класу, який повинен боротися з патріархальним гнітом. Небажання феміністок використовувати «чоловічу» соціальну теорію призвело до того, що марксизм зображується як соціальний або матеріалістичний фемінізм. Один із основних принципів марксизму, розвинений у «Критиці політичної економії» (1859), стверджує: спосіб матеріального виробництва визначає

соціальні, політичні та інтелектуальні процеси в цілому. Не свідомість людини визначає її буття, а, навпаки, суспільне буття визначає її свідомість. Критиків гендерного фемінізму звинуватили в тому, що вони «жінки, які ненавидять жінок» [56].

Періоду дикості відповідав груповий шлюб, періоду варварства - парний шлюб, а цивілізованому суспільству відповідає моногамія з супутніми проституцією і подружньою зрадою. «Розвиток від нижчих ступенів до вищих відзначається однією рисою, а саме: жінка, але аж ніяк не чоловік, усе більше позбавляється сексуальної свободи групового шлюбу», а також економічної незалежності.

Груповий шлюб був пов'язаний з матріархальним спорідненням. Важливим моментом у розвитку марксистської думки було встановлення матріархального типу суспільної організації як вихідної передумови людського суспільства. Це дало змогу стверджувати, що несправедливість щодо жінки та її експлуатація існували не завжди, а з'явилися разом із приватною власністю та класовими конфліктами.

У традиційних марксистських дослідженнях експлуатацію жінок часто зводили до нематеріальної надбудови. Вони знайшли причину експлуатації жінки в сім'ї, проаналізували сімейно-статеві відносини як частину ідеології. Багато хто почав вдаватися до допоміжних теорій, таких як психоаналіз, і зосереджувався на взаємозв'язку соціалізації статі з навколишнім класовим суспільством.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на те, що багато питань у гендерній сфері залишаються невирішеними, феміністичний рух з кожним роком посилює свій вплив на суспільно-політичний розвиток країн світу та набуває все більшої ваги. І в світі, і в Україні стає все більше жіночих організацій. Поступово, завдяки власним зусиллям, жінки вирішують свої проблеми. Але майже в усіх країнах світу, окрім скандинавських країн, у гендерній сфері ще багато роботи.

Питання, до яких звертається Сімон де Бовуар, не тільки жіночі. Ототожнення чоловічого з універсальним, загальнолюдським призводить до того, що представник сильної статі теж стає в'язнем нав'язаних стереотипних ролей і боїться вийти за рамки «мужності», здатися жіночним, занадто м'яким або ніжним. Ідеал сильного і грубого чоловіка-завойовника застарів, і невідомо, що прийде йому на зміну. Отже, це взаємне незнання призводить до численних конфліктів і непорозумінь.

Перша хвиля фемінізму починається з суфражизму (боротьба за право голосу, 1830-ті роки) і триває приблизно до Другої світової війни, коли жінки так званого західного світу добилися свого. Нова Зеландія була першою країною в світі, яка надала жінкам право голосу в 1893 році. Роком пізніше відзначилася Австралія. У Європі першою була Фінляндія - у 1905 році. За нею пішли інші скандинавські країни, решта Європи. Право на власність, вищу освіту та професійну зайнятість є іншими актуальними проблемами першої хвилі фемінізму. Вперше європейські університети відчинили двері для жінок лише наприкінці 19 століття. У Сполучених Штатах навіть до середини минулого століття ситуація була малообіцяючою.

Завдяки фемінізму «другої хвилі» для жінок стали доступними контрацептиви, у багатьох країнах було легалізовано право жінок на аборт, відкрилися двері елітних навчальних закладів, характер публічних розмов про місце та значення жінки в суспільстві, секс і домашнє насильство було змінено. Він сприяв формуванню суспільних стереотипів сприйняття феміністок, які не завжди були позитивними, досить обережними.

Термін постфемінізм, враховуючи ідеї фемінізму першої та другої хвилі, можна трактувати як спробу вийти за межі фемінізму, як зворотний зв'язок, однак, водночас, ЗМІ активно спекулюють цим терміном, щоб знецінити досягнення фемінізму другої хвилі та повернення до традиційності. Однак постфемінізм асоціюється з постмодерністським фемінізмом, який не має чітко визначеної мети і розмиває проблему бінарної опозиції чоловік/жінка.

Отже, у своїй дипломній роботі я розглянула історію вивчення феміністичного руху в зарубіжній та вітчизняній соціологічній думці; досліджено вплив на українську жінку філософії жіночого буття за мотивами твору Сімони де Бовуар «Друга стаття»; висвітлила першу хвилю фемінізму та її роль у наданні жінкам виборчих та освітніх прав; проаналізовано другу хвилю та ліберальний фемінізм: основні завдання та досягнення у забезпеченні гендерної рівності; розглядається феміністична думка після постмодерністського повороту: квір-фемінізм, трансфемінізм, третя хвиля фемінізму; проведено аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні; досліджувала «феміністичну гру» європейських цінностей в Україні.

Серед багатьох параметрів кризи функціонування сучасного українського суспільства очевидним є криза гендерної ситуації. Багатомільйонне українське суспільство є складним і мінливим соціально-статевим організмом.

Сьогодні гендерна структура перебуває у стані потрясіння під впливом сучасних військових дій, окупації українських територій, принесення нових потрясінь, внутрішньої перебудови гендерних відносин та пошуку жінками шляхів вирішення повсякденних проблем. Незалежна Україна має майже три десятиліття незалежного розвитку. Це був важкий час. Але попри всі негаразди, це був також великий поступ до гідності, свободи та справедливості. Поряд з ними завжди розглядалася і практично втілювалася рівність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». ЮрФем: вебсайт. URL: <https://jurfem.com.ua/about-us-3/>. (дата звернення: 15.01.2023).
2. Берендєєва А. І., Корнієнко В. М. Важливість ратифікації Стамбульської конвенції для успішної боротьби з гендерно зумовленим та домашнім насильством в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. № 6. С. 64-69. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/12.pdf. (дата звернення: 27.12.2022).
3. Березовчук Л. У фемінізма не женское лицо. *Октябрь*. 2002. № 1. С. 104-129.
4. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с.
5. Васильєв А. А., Юртаєва К. В. Реалізація положень Стамбульської конвенції в законодавстві України про кримінальну відповідальність: системноправовий аналіз внесених змін і доповнень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 279-284.
6. Воронка М.І. Розвиток гендерної культури студентства у фокусі історико-педагогічного дослідження: монографія. Мелітополь, 2019. 410 с.
7. Гендерний аналіз українського суспільства / наук. ред. Мельник Т. М. Київ: Логос, 1999. 293 с.
8. Гуж О. Декларация прав женщины и гражданки. URL: http://read.newlibrary.ru/read/olimpija_de_guzh/page0/deklaracija_prav_zhenshiny_i_grazhdanki.html. (дата звернення: 27.12.2022).
9. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» «Верховенство права» № 512/2009 від 4 квітня 2011 року (пер. укр. С. Головатого).” *Право України*, 2011, № 10: 168–184.
10. Євдокимова І.А. Тенденції розвитку громадських організацій у сучасній Україні. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. *Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2018. Т.

41. С. 42–48. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/12527/11940>. (дата звернення: 15.11.2022).

11. Жіночі рухи в Україні недостатньо солідарні: Лариса Кобелянська. Громадське радіо – 12.07.2015. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/prostir-rivnosti/zhinochi-ruhy-v-ukrayininedostatno-solidarni-larysa-kobelyanska>. (дата звернення: 23.12.2022).

12. Карнаух А.А. Різноманітність підходів до типології жіночих рухів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 17. С. 70–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2015_17_15. (дата звернення: 06.01.2022).

13. Кісь О. Феміністські студії та фемактивізм у незалежній Україні: кроки назустріч собі. *Наукові записки УКУ*. 2019. Історія, вип. 3. С. 207-231.

14. Кісь О.Р. Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід. Гендерний журнал «Я» (Інформаційно-освітнє видання). 2006. № (4) 16: *Євроінтеграція*. Харків, 2006. С. 11–16.

15. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 08.12.2022).

16. Конціцка, Гражина. 2016. «Концепція «жіночоцентризму» як теоретична основа «другої хвилі» фемінізму.» *Гілея: науковий вісник*, №114: 319– 322.

17. Крок О. Радикальні феміністки борються за свободу. *Політика і культура*. 2000. № 47. С. 20-21.

18. Мета та цілі ЖВР. Жіночий ветеранський рух: вебсайт. URL: https://www.uwvm.org.ua/?page_id=2946. (дата звернення: 04.11.2022).

19. Мелешко К. Фемінізм: не страчувати – помилувати. *Аргументи та факти в Україні*. 2001. № 25. С. 22.

20. Мельник Т. М. Міжнародний гендерний досвід утвердження гендерної рівності. Міжнародний досвід державного забезпечення рівності

жінок та чоловіків: *матеріали Міжнар. конф.* (Київ, 30 червня – 1 липня 2003 р.). Київ, 2004. С. 13-89.

21. Мельник Т. М. Політико-правові аспекти входження чоловіків і жінок до законодавчої влади в Україні. *Проблеми освіти*. Київ, 2003. Вип. 36. С. 96–134.

22. Ніколайчук К.А. Жіночі громадські організації у суспільно-політичному житті сучасної України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2017. № 1. С. 35–41.

23. Павличко С.Д. Фемінізм. Київ: Основи, 2002. 322 с.

24. Палья К. Личини сексуальності; пров. з англ. С. Нікітіна. Єкатеринбург: У-Факторія, 2006. 880 с.

25. Права жінок – це не тільки 8 березня. Укрінформ: вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3202331-ukrainskij-feminizm-dati-prizvisafakti-sajti.html>. (дата звернення: 15.02.2023).

26. Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство; Кн. друга: Держава і суспільство / А. Колодій, В. Марченко, Л. Климанська, Я. Космина. Київ: Ельга. Н: Ніка-Центр, 2000. 584 с.

27. Пономарьов, Сергій, І. Федорович. 2014. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Київ: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні.

28. Рівні права та можливості. Жіночий консорціум України: вебсайт. URL: <https://www.wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights>. (дата звернення: 16.12.2022).

29. Святненко, Іван. 2016. Гендерна культура фемінізму в соціологічному дискурсі. *Нова парадигма*, №130: 104-115.

30. Сімона де Бовуар. Друга стать: в 2 т. / пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. Київ: Основи, 1994. Т. 1. 390 с.

31. Сімона де Бовуар. Друга стать: в 2 т. / пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. Київ: Основи, 1995. Т. 2. 392 с.

32. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. С. 574. URL: <http://sum.in.ua/s/feminizm>. (дата звернення: 09.01.2023).
33. Смоляр Л. Жінки – за діалог. *Віче*. 1999. № 6. С. 100-106.
34. Смоляр Л. Фемінізм в Україні. Традиції і сучасність. *Віче*. 1995. № 9. С. 81-82.
35. Сучасний жіночий / феміністичний рух в Україні: погляд зсередини. *Український жіночий фонд*, 2017. 19 с.
36. Фемінологія: словник термінів/Т.М. Дублікаш, А.В. Дунебабін, Ю.Ю. Карасьов, О.М. Карпов, Є.Б. Левченко, О.М. Піщуліна (ред.). Харків: Видавництво ХНУ, 2002. 301 с.
37. Фемінізм: сутність, етапи, напрями. Електронна бібліотека Князева: вебсайт. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/sociology/gorodyanenko_sotsiologiya/part3/31404.htm. (дата звернення: 09.12.2022).
38. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чебаненко Ю., 2016. 336 с.
39. Що таке Стамбульська конвенція й чому святкують її ратифікацію в Україні. Суспільне Культура: вебсайт. URL: <https://suspilne.media/252040-sotake-stambulska-konvencija-j-comu-svatkuut-ii-ratifikaciju-v-ukraini/>. (дата звернення: 14.11.2023).
40. Ярош О. Жіночі об'єднання України як суб'єкти державотворення кінця ХХ століття: Дис. канд. політ. Наук. Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2000. 195 с.
41. Berlin, Isaiah, Henry Hardy, and Roger Hausheer. 1997. *The proper study of mankind: an anthology of essays*. London: Chatto & Windus.
42. Blackmore, Jill. 2013. "A Feminist Critical Perspective on Educational Leadership." *International Journal of Leadership in Education*, 16: 139-154.
43. Bolotin S. Voices from the post-feminist generation. *The New York Times*. 1982. URL: <https://www.nytimes.com/1982/10/17/magazine/voices-from-the-post-feminist-generation.html>. (дата звернення: 23.12.2022).

44. Brooks A. *Postfeminisms: Feminism, cultural theory and cultural forms*. London: Routledge, 1997. 240 p.
45. Drucker, Sally Ann. 2018. "Betty Friedan: The Three Waves of Feminism." April 27, 2018. <http://www.ohiohumanities.org/betty-friedan-the-three-waves-offeminism/>.(дата звернення: 24.12.2022).
46. Fischer, Agneta H. 1993. "Sex differences in emotionality: Fact or stereotype?" *Feminism & Psychology*, 3: 303–318.
47. Grady, Constance. 2018. "The waves of feminism, and why people keep fighting over them, explained." Vox, updated Jul 20, 2018. <https://www.vox.com/2018/3/20/16955588/feminism-waves-explained-first-secondthird-fourth>. (дата звернення: 27.12.2022).
48. Hanisch, Carol. 1970. "The Personal Is Political." In *Notes from the Second Year: Women's Liberation. Major Writings of the Radical Feminists*: 76-78. <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>. (дата звернення: 19.12.2022).
49. Lerner, Gerda. 1990. "Reconceptualizing Differences Among Women." *Journal of Women's History* 1, no. 3: 106–122
50. Martin, Courtney, Vanessa Valenti. 2013. "#FemFuture: Online Revolution." *New Feminist Solutions*. Volume 8, April. <http://bcrw.barnard.edu/wpcontent/nfs/reports/NFS8-FemFuture-Online-Revolution-Report-April-15-2013.pdf>. (дата звернення: 09.12.2022).
51. Northfield S. *Canvassing the emotions: Women, creativity and mental health in context*. Melbourne: Victoria University, 2014. 362 p.
52. Programme of Action of the Cairo ICPD 1994 / UNFPA United nation population fund. URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf. (дата звернення: 13.12.2022).
53. Rampton, Martha. 2015. "Four Waves of Feminism." Oct. 25, 2015. <https://www.pacificu.edu/magazine/four-waves-feminism>. (дата звернення: 27.12.2022).

54. Redmond R. The Femme Fatale in “Postfeminist” Hard-Boiled Detective Fiction: Redundant or Re-inventing Herself? 2014. URL: https://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/5645/02_whole.pdf?sequence=2&isAllowed=y. (дата звернення: 29.12.2022).

55. Rubchak M. Evolution of a Feminist Consciousness in Ukraine and Russia. *The European Journal of Women's Studies*. 2001. Vol. 8 (2). P. 149–160.

56. Somerville Robinson P. «I'm Not a Feminist, But...». A Comparative Analysis of the Women's Movement in the United States and France / IFRI. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/womensmovements_usafrance_pp4_somerville.pdf. (дата звернення: 16.01.2023).

57. Walker R. Becoming a Third Wave. *Ms. Magazine*. 1992. № 4. P. 39–41.